

Ivan Klinec: Tajomstvá úspechu čínskej ekonomickej reformy

Americký futuroológ John Naisbitt vo svojej poslednej knihe Globálny Paradox venoval obsiahlu kapitolu úspešne sa rozvíjajúcej čínskej ekonomike a tajomstvám úspechu čínskej ekonomickej reformy. To, že posledná veľká komunistická krajina sa stáva najväčšou trhovou ekonomikou sveta, pokladá John Naisbitt za jeden z globálnych paradoxov svetovej ekonomiky konca 20.storočia. Ak bude Čína pokračovať v súčasných tempách ekonomického rozvoja, po roku 2000 bude najväčšou ekonomikou sveta, väčšou ako ekonomika USA alebo Japonska. A po čase by sa čínska ekonomika mohla stať väčšou ako spojené ekonomiky všetkých bohatých vyspelých priemyselných krajín dohromady.

Tretia najväčšia ekonomika sveta

Podľa Johna Naisbitta je čínska ekonomika v súčasnosti treťou najväčšou ekonomikou sveta po ekonomikách USA a Japonska, ale pred ekonomikou Nemecka. Podľa zvyčajnej metodológie merania hrubého domáceho produktu (HDP) s použitím oficiálneho kurzu čínskej meny juanu voči doláru je čínska ekonomika desiatou ekonomikou sveta a jej obyvatelia sa zaraďujú medzi chudobných. Ale toto tradičné meranie v skutočnosti neguje reálny ekonomický rast čínskej ekonomiky počas posledných rokov. Preto v roku 1993 Medzinárodný menový fond (MMF) použil odlišnú metodológiu pre meranie sily čínskej ekonomiky a dospel k dramaticky odlišným výsledkom.

Použitím metódy parity kúpnej sily (PPP metóda) dospel Medzinárodný menový fond k záveru, že skutočný príjem na obyvateľa v Číne bol v roku 1992 1600 dolárov, a nie 370 dolárov, ako sa uvádza podľa tradičných výpočtov, a skutočná sila čínskej ekonomiky bola vyjadrená produkciou tovarov a služieb v hodnote 1,7 bilióna dolárov namiesto uvádzaných 400 miliárd dolárov. Metóda PPP však nie je všeobecne uznávaná a vyvoláva kontroverziu najmä medzi tradičnými ekonómami. Medzinárodný menový fond však pri výpočte sily čínskej ekonomiky dospel aj k iným odlišným výsledkom.

V roku 1990, keď použil údaje profesorov ekonómie Pennsylvánskej univerzity Roberta Summersa a Alana Hestona, ku ktorým dospeli v rámci Medzinárodného porovnávacieho programu OSN, prišiel k záverom: príjem na obyvateľa Číny bol v roku 1990 2598 dolárov a produkcia tovarov a služieb čínskej ekonomiky dosahovala 2,9 bilióna dolárov v cenách roku 1990. Existujú však aj ekonómi, ktorí tvrdia, že reálny príjem na obyvateľa v Číne dosahuje výšku 4000 dolárov, čo by robilo čínsku ekonomiku silnejšou ako japonskú ekonomiku. V prípade, ak by reálny príjem na obyvateľa v Číne bol skutočne 4000 dolárov, produkcia čínskej ekonomiky by dosahovala hodnotu 4,8 bilióna dolárov, teda dvakrát toľko, ako dosahuje japonská ekonomika so svojimi 2,4 bilióna dolárov, ale menej ako 5,6 bilióna dolárov ekonomiky USA. Všetky tieto údaje sú vypočítané metódou PPP.

Zaujímavé sú aj prognózy potenciálneho rastu čínskej ekonomiky, ktoré uvádza Naisbitt. Ak príjem na obyvateľa dosiahne súčasnú úroveň Južnej Kórey, teda 7561 dolárov, sila čínskej ekonomiky bude daná produkciou v hodnote vyššej ako 9 biliónov dolárov. A ak sa príjem na obyvateľa v Číne vyšplhá na súčasnú úroveň Tchaj-wanu, teda na 10 000 dolárov, produkcia čínskej ekonomiky bude dosahovať hodnotu 12 biliónov dolárov, teda dvakrát väčšiu, ako je súčasná úroveň ekonomiky USA. A podľa Naisbitta sa tak časom pravdepodobne stane. Potom bude čínska ekonomika najväčšou a najsilnejšou ekonomikou sveta.

Tajomstvá úspechu čínskej ekonomickej reformy

Čínska ekonomická reforma sa uskutočňuje v dvoch smeroch. Prvým je transformácia včera ešte chudobnej na bohatú a druhým je transformácia centrálne plánovanej ekonomiky na trhovú ekonomiku.

Postup premeny chudobnej krajiny na bohatú najlepšie charakterizuje Wuov ekonomický barometer. Gordon Wu, jeden z najmocnejších hongkongských účastníkov čínskych ekonomických reforiem vytvoril tento barometer špeciálne pre potreby merania zmien čínskej ekonomiky a rozdelil ho do piatich fáz premeny rozvojovej krajiny na bohatú krajinu s reálnym ekonomickým rastom.

Wuov ekonomický barometer funguje takto:

1. Prvý krok: Ľudia začínajú byť dosýta najedení.

2. Druhý krok: Ľudia si kupujú nové oblečenie.
3. Tretí krok: Spotrebitelia si začínajú zhromažďovať nové spotrebiče.
4. Štvrtý krok: Spotrebitelia si kupujú nové motocykle, autá alebo byty.
5. Piaty krok: Spotrebitelia začínajú cestovať do zahraničia.

Wuov ekonomický barometer dobre ukazuje stupeň premeny chudobnej krajiny na krajinu bohatú. Čína sa podľa Naisbitta nachádza na takom stupni prechodu, keď vo väčšej časti Číny funguje druhý a tretí krok a značná časť krajiny prechádza k štvrtému kroku. Po uskutočnení piateho kroku bude premena Číny na bohatú krajinu zavŕšená a Čína sa tak zaradí do skupiny bohatých krajín.

Čínska ekonomická reforma ako prechod od plánovite riadenej k trhovej ekonomike sa uskutočňuje odlišným spôsobom, ako je to v krajinách východnej a strednej Európy. Čínska ekonomická reforma bola odštartovaná od roľníka a Teng-Siao-Pching, architekt čínskej economickej reformy, osobne nasmeroval a riadil prvé tri vlny tejto reformy.

1. Prvým krokom čínskej economickej reformy bola reforma poľnohospodárstva. Teng-Siao-Pching vytvoril trhovú ekonomiku najskôr v oblasti potravy najprv uvoľnením cien všetkých druhov potravy okrem obilia a potom zrušením poľnohospodárskych komún v prospech vytvárania rodinných fariem ako základu čínskeho poľnohospodárstva. Úspech týchto krokov bol okamžitý, nastal rast poľnohospodárstva a zlepšenie situácie tak producentov potravy, ako aj spotrebiteľov. V osemdesiatych rokoch potom produktivita čínskych roľníkov vzrástla rýchlejšie ako produktivita pracovníkov ktoréhokol'vek odvetvia na celom svete. Naisbitt poznamenáva, že je mimoriadne pozoruhodné, že prvé dva kroky Tengovej reformy boli urobené úplne opačne oproti tradičným stalinským industrializačným procesom, kde vidiek bol vyžmýkaný pre potreby rastu industriálneho sektora. Teng, naopak, premenou roľníkov na podnikateľov bol schopný zabezpečiť zdroje kapitálu pre budúci industriálny rozvoj generovaním

prebytku vidieckých úspor. Týmto krokmi Teng zároveň získal politickú podporu troch štvrtín čínskej populácie.

2. Druhým krokom Tengovej ekonomickej reformy bola eliminácia ústredných štátnych monopolov prostredníctvom zahraničného obchodu a politiky otvorených dverí. Tengova politika otvorených dverí zahŕňala vytvorenie štyroch experimentálnych špeciálnych ekonomických zón. Tri takéto zóny vznikli v provincii Kuang-Dong v susedstve Hongkongu a jedna v provincii Fudžijan neďaleko Tchaj-wanu. Teng zamýšľal vytvorením týchto zón pritiahnúť zahraničný kapitál, zahraničné spoločnosti a odborné znalosti v prvom rade etnických čínskych obchodníkov operujúcich z Hongkongu a Tchaj-wanu. Tieto zóny boli úspešnejšie ako Teng predpokladal, pretože prilákali zahraničný kapitál, joint ventures a technologické a manažérske znalosti nielen z Hongkongu a Tchaj-wanu, ale aj zo všetkých kútov sveta.
3. Tretím krokom Tengovej ekonomickej reformy bolo presunutie pozornosti na industriálny sektor.

Harvardský ekonóm Dwight Perkins v súvislosti s prechodom od plánovite riadenej ekonomiky k trhovej tvrdí, že na úspech takejto transformácie treba splniť tieto štyri podmienky:

1. Tovary musia byť dostupné prostredníctvom trhu viac ako prostredníctvom administratívnej alokácie.
2. Ceny musia odrážať dlhodobý relatívny nedostatok viac ako diktát plánu.
3. Konkurencia musí existovať, nesmú byť žiadne monopoly, ináč nebudú zisky dosahované produktivitou.
4. Manažéri sa musia správať podľa pravidiel trhu viac ako podľa pravidiel štátnej byrokracie.

Podľa Naisbitta Čína splnila alebo sa približuje splneniu všetkých týchto štyroch podmienok a špeciálne splnila prvé dve v prvých dňoch reformy. V rastúcej miere sú tovary distribuované prostredníctvom trhového mechanizmu. V neštátnom sektore sa takmer nič nerozdeľuje prostredníctvom centrálného plánovania a aj štátom vlastnené firmy distribuujú značné množstvo svojich tovarov prostredníctvom trhových kanálov. V roku 1992 trh, a nie centrálny plán rozdeľoval okolo 60 percent uhlia, 55 percent ocele a 90 percent cementu. Rast konkurencie v čínskej ekonomike sa prejavuje dvomi trendmi. Prvým je zvýšenie zahraničného obchodu a investícií. Druhým je vzájomná konkurencia čínskych provincií, ktoré pozerajú na seba ako na ekonomických rivalov.

Čínska cesta od komunizmu ku kapitalizmu

Čínska cesta od komunizmu ku kapitalizmu má podľa Naisbitta všetky znaky vytvárania modernej konkurencieschopnej ekonomiky. Čínske úsilie sa sústreďuje na oblasti potrebné pre úspešný rozvoj čínskej ekonomiky:

1. Budovanie infraštruktúry pre ekonomiku.
2. Vytváranie podmienok pre zahraničných investorov a vytváranie joint ventures.
3. Vytváranie kapitálového trhu a vznik siete bánk.

Budovanie modernej infraštruktúry pre čínsku ekonomiku zahŕňa vytváranie a rozvoj informačnej, dopravnej a energetickej infraštruktúry. V oblasti vytvárania informačnej infraštruktúry Čína v roku 1993 viedla vyjednávania o nákupe zariadení od americkej firmy ATT v hodnote mnoho miliárd dolárov, kde išlo najmä o nákup systémov telefónnych ústrední, celulárnych telefónov, obchodných telefónov a počítačových sietí vrátane výcviku operátorov lokálnych telefónov. Čína má v súčasnosti 30 miliónov telefónnych liniek. Jej cieľom je však dosiahnuť 100 miliónov telefónnych liniek v roku 2000. V oblasti dopravnej infraštruktúry sa Čína sústreďuje na modernizáciu leteckého parku, budovanie a renováciu letísk, vytváranie joint ventures v leteckom priemysle a budovanie siete moderných diaľnic.

Prioritou čínskej ekonomiky je tiež energetická infraštruktúra a zvyšovanie energetickej kapacity pre potreby čínskej ekonomiky.

V oblasti zahraničných investícií do čínskej ekonomiky nastal boom príchodu amerických, európskych a japonských firiem na čínsky trh, ktorý sa podľa šéfa Coca-Coly Roberta C.Gouizeta javí ako trh s dlhodobým potenciálom bez hraníc. Ako príklad boomu zahraničných investorov Naisbitt uvádza napr. plány Coca-Coly na vybudovanie 10 závodov na výrobu fliaš v centrálnej Číne v hodnote 150 miliónov dolárov alebo budovanie výrobných závodov v Číne takými firmami, ako sú Procter and Gamble, 7-eleven, Motorola, ATT alebo Kodak.

Obrovské rozmery začalo nadobúdať v Číne vytváranie kapitálového trhu a siete bánk. Naisbitt v tejto súvislosti uvádza, že v roku 1992 Čína šokovala svet tým, že sa stala prvou komunistickou krajinou s burzami cenných papierov, z ktorých prvé dve otvorili v Shanghaji a Shenzene. V súčasnosti má Čína 2 milióny akcionárov a ich počet rastie rýchlosťou 50 000 za týždeň. Fungovanie kapitálového trhu v Číne je v súčasnosti podľa Naisbitta značne chaotické, ale práve bohatosť chaosu signalizuje vstup čínskej ekonomiky do novej éry.

Čínska cesta od ekonomickej k politickej reforme

Osobitosťou čínskej ekonomickej reformy je, že prebieha iba v ekonomickej oblasti, kým politický systém ostáva nedotknutý. Čínsky reformný vodca Teng-Siao-Pching na jednej strane sústreďuje všetko úsilie na zmenu čínskej ekonomiky na trhový, na druhej strane však venuje nemálo úsilia zachovaniu politického systému na čele s Komunistickou stranou Číny. K tomu prispieva aj svojou charizmatickou osobnosťou. Otázkou však podľa Naisbitta je, čo sa stane po Tengovej smrti.

K určitým zmenám politickej atmosféry došlo v Číne budovaním telekomunikačnej infraštruktúry, ktorá pre milióny Číňanov znamená okno do sveta. Číňania tak môžu vnímať západnú módu, západnú hudbu, západnú potravu alebo západnú televíziu. Prostredníctvom satelitov môžu sledovať televízne programy z USA alebo ďalších západných krajín. Uvoľnenie nastalo aj v oblasti kontroly takých médií, ako sú noviny, časopisy, televízne štúdiá alebo vysielanie rozhlasu. Podľa Naisbitta sa demokracia v Číne bude vyvíjať a ujímať odlišnými formami, ako je chápaná na Západe. Samotný koncept demokracie je podľa Naisbitta cudzí obyvateľom Číny. Napr. Singapur na Západe nepovažujú za skutočnú demokraciu, ale mnohí Číňania sa domnievajú, že

taká forma vlády, aká je v Singapúre, je najlepšia pre Číňanov. Argumenty pre takýto variant vychádzajú z toho, že Číňania majú slabý zmysel pre vládu práva, kde individuálna sebadisciplína formuje základy slobody a právneho systému. Číňania stáročia komandovali zhora a napr. konfuciánstvo je postavené na filozofii centrálnej autority, hierarchii, rešpektovaní štatútu a postavenia. Cisár, nadriadený a rodičia boli vždy v Číne zdrojom moci a vlády.

Prečo je Čína úspešná a prečo Rusko nie ?

Tak ako dnes ohromuje celý svet úspech čínskej ekonomickej reformy, ohromuje ho aj neúspech ruskej ekonomickej reformy. John Naisbitt urobil porovnanie východísk, priebehu a rozličných výsledkov ekonomickej reformy v Číne a v Rusku a prišiel k zaujímavým záverom. Naisbitt vidí jeden z hlavných zdrojov úspechu ekonomickej reformy v Číne v tom, že Čína mala oproti Rusku tieto odlišné výhody:

1. Prvou výhodou Číny je podľa Naisbitta to, že využíva synergiu, ktorá vyplýva z existencie ďalších rýchlo rastúcich a vznikajúcich trhov v tesnom susedstve blízko čínskych hraníc. Veľmi významným faktorom je aj existencia rozsiahlej siete čínskych obchodníkov žijúcich dlhší čas mimo Číny. Sú to najmä čínski obchodníci v Indonézii, Malajzii, Indii, na Tchaj-wane, Hong-kongu a ďalších krajinách, pričom títo ľudia sa aj za hranicami cítia Číňanmi a majú úzke emocionálne väzby na svoju materskú krajinu.
2. Druhou výhodou Číny je podľa Naisbitta to, že čínska ekonomika bola vždy decentralizovaná a rozmiestnená na veľkej ploche. Čínski komunisti síce centralizovali politickú moc a politickú kontrolu, ale strach z japonského suseda prinútil Čínu rozmiestniť výrobné továrne po celej krajine tak, aby v prípade straty časti územia Číny vo vojne nestratila Čína aj kľúče alebo základy výroby strategických tovarov. Na druhej strane Stalin rozdelil Sovietsky zväz do výrobných sektorov, čo spôsobilo, že tanky sa vyrábali na jednom mieste a traktory zasa na inom. Toto rozličné rozdelenie a rozmiestnenie výroby spôsobilo, že tam, kde má dnes Rusko iba niekoľko obrovských priemyselných činností v každom výrobnom sektore, Čína má veľa malých výrobných tovární rozmiestnených po celej krajine. Pri prechode na trhovú ekonomiku sa v Číne

tisíce a tisíce malých činností ľahko prevádza na podnikanie a privatizáciu. Rusko je však gigant s obrovskou, nemotornou a neefektívnou výrobou.

3. Treťou výhodou Číny je podľa Naisbitta existencia obrovského podnikateľského nadšenia. Kým čínski farmári sa netrpezlivo chopili príležitosti postarať sa o svoju ekonomickú budúcnosť a vytvárať zisk, u ruských farmárov sa tak nestalo.
4. Štvrtou výhodou Číny a významným faktorom čínskeho úspechu podľa Naisbitta je moc a hrdosť čínskej diaspóry. V značnej časti juhovýchodnej Ázie udávajú tempo práve etnickí Číňania. Približne 55 miliónov Číňanov žije za hranicami Číny a značné množstvo z nich sú úspešní obchodníci, ktorí sa rozhodli, že je bezpečné investovať v materskej krajine a odštartovali tak boom čínskej ekonomiky. Na druhej strane Rusko nemá historické skúsenosti s podnikaním ani s voľným trhom a neexistujú etnickí Rusi, ktorí by boli podnikateľmi a mohli by robiť tútorov vytvárania novej ruskej ekonomiky.
5. Piatou výhodou Číny je podľa Naisbitta to, že prechod od komunizmu ku kapitalizmu sa uskutočňuje postupne, kým Rusko sa snaží urobiť celý tento prechod na jeden raz. Rusi riadili svoje monetárne vzťahy tak zle, že teraz majú hyperinfláciu a rubel stále stráca hodnotu. Na druhej strane Čína zvolila obozretnejší prístup, ktorého výsledkom je skutočnosť, že očakávaná dvojmiestna inflácia sa neuskutočnila a stabilita čínskej meny juanu je reatívne vysoká.
6. Šiestou výhodou Číny je podľa Naisbitta existencia nesporného lídra Číny Teng-Siao-Pchinga. Teng je charizmatický, zrozumiteľný a spoľahlivý líder, ktorého ľudia počúvajú, a Naisbitt predpokladá, že ho budú počúvať aj po smrti, pretože sa ukázalo, že jeho cesta ekonomickej reformy mala správny smer v správnom čase. Na druhej strane v Rusku je vedenie krajiny stále predmetom sporov a nepriateľstva.
7. Siedmou výhodou Číny je podľa Naisbitta vytváranie, existencia a fungovanie skutočného trhu, kým v Rusku jediný trh, ktorý naozaj funguje, je čierny trh. Podľa Naisbitta de facto jedinou životaschopnou stratégiou v Rusku je nechať čierny trh pohltiť celý trh a potom trhové sily po čase tento čierny trh sformujú a prečistia. To

však bude vyžadovať veľmi dlhý čas, no Čína môže úspešne pokračovať vo svojej ceste k tomu, aby sa stala najväčšou ekonomikou sveta.

Čínsky commonwealth a svetová ekonomika

Podľa Johna Naisbitta významnou zmenou a prerozdelením síl v rámci svetovej ekonomiky je vznik čínskeho commonwealthu. Na jeho vzniku má výrazný podiel veľkosť čínskeho národa a jeho ekonomický vplyv v regióne. Zo štyroch juházijských tigrov iba v Kórei neprevažujú Číňania. Harvardský profesor John Kao v súvislosti s rastom vplyvu Číny vo svetovej ekonomike uvádza, že väčšina expertov stále delí globálnu ekonomiku na tri veľké sily: Severnú Ameriku, Európu a Japonsko. Krajiny s ekonomikami založenými na Číňanoch sú stále definované ako malé industrializované draky: Južná Kórea, Tchaj-wan, Hongkong a Singapúr, alebo ako málo rozvinuté krajiny. Teraz sa však po generácie emigrantské čínske podniky sformovali do siete rodín a klanov presahujúcej mnohé národné hranice. Čínsky obchod tak vytvoril v ázijskom Pacifiku tretiu svetovú ekonomickú silu. Kao nazýva čínsku globálnu obchodnú sieť čínskym commonwealthom.

Sieťové usporiadanie a prepojenie podnikateľských vzťahov je podľa Naisbitta organizačným modelom pre 21. storočie. Príkladom takejto sieťovej organizácie sú multinacionálne korporácie alebo vytváraná sieť čínskeho commonwealthu. Kao v tejto súvislosti uvádza, že centrálnou strategickou otázkou pre všetky súčasné multinacionálne korporácie, či už ide o čínske, japonské alebo západné, je ako zväčšiť a integrovať silu prostredníctvom mnohých malých jednotiek.

Vytváranie čínskeho commonwealthu z relatívne malých čínskych obchodných jednotiek spojených pevnými kultúrnymi linkami môže podľa Kao slúžiť ako pracovný model pre budúcnosť. To podľa Naisbitta je veľmi vhodným príkladom globálneho paradoxu. Vznik čínskeho commonwealthu podľa Naisbitta smeruje k vytvoreniu Veľkej Číny. Kým dnes sú srdcom Veľkej Číny Čína, Hongkong a Tchaj-wan a sieť Veľkej Číny je koncentrovaná v Ázii, zahrňujúc Singapúr, Malajziu, Thajsko, Indonéziu a Filipíny, postupne sa bude táto sieť rozširovať po celom svete. Potom vznikne problém usporiadania vzťahov medzi svetovými ekonomickými mocnosťami, kde bude patriť aj Čína.

Prechod čínskej ekonomiky od plánovito riadenej na trhovú ekonomiku nesie spolu s pozitívami aj mnohé negatíva. Príkladmi vznikajúcich problémov čínskej ekonomiky podľa Naisbitta sú:

- Zvýšenie efektívnosti a produktivity v čínskej ekonomike je príčinou rastu nezamestnanosti.
- Prudký rast čínskej ekonomiky sprevádza mohutné zvýšenie až rozmach korupcie.
- Vážnym problémom mnohých investorov je otázka inflácie v čínskej ekonomike.
- Pokračuje nedostatok zodpovedajúcich ekonomických informácií v čínskej ekonomike.
- Málo pozornosti v Číne sa venuje výcviku ľudských zdrojov.
- Čína potrebuje dobrý právny systém, ktorý v súčasnosti nemá.
- Čínsku ekonomickú reformu sprevádza rastúca bezohľadnosť voči životnému prostrediu a jeho zvyšujúca sa devastácia.
- Čínska ekonomika súrne potrebuje reštrukturalizáciu finančných a daňových vzťahov medzi vládou a provinciami.

Napriek uvedeným nedostatkom sprevádzajúcim čínsku ekonomickú reformu je podľa Naisbitta neoddiskutovateľnou skutočnosťou, že rast čínskej ekonomickej sily sa bude podieľať na formovaní svetovej ekonomiky poslednej časti 20.storočia.

Hospodárske noviny, 13. 12. 1994